

Терещенко К.В. Аналіз етнопсихологічних типів менеджерів освітніх організацій в умовах організаційного розвитку / К.В. Терещенко // Актуальні проблеми психології : зб. наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України / [ред. кол. : С.Д. Максименко (гол. ред.) та ін.]. – К. : А.С.К., 2012. – Т. I : Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія / за ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки. – 2012. – Вип. 34. – С. 228-232.

228

УДК 37.07 : 005.95

АНАЛІЗ ЕТНОПСИХОЛОГІЧНИХ ТИПІВ МЕНЕДЖЕРІВ ОСВІТНІХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УМОВАХ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

К.В. Терещенко

*науковий співробітник лабораторії організаційної психології
Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*

У статті проаналізовано основні фактори, що визначають етнопсихологічні характеристики менеджерів освітніх організацій в умовах організаційного розвитку. Встановлено етнопсихологічні типи менеджерів освітніх організацій та розглянуто їх зв'язок з рівнем організаційного розвитку освітніх організацій.

229

Ключові слова: етнопсихологічні характеристики; етнопсихологічні типи; організаційний розвиток; толерантність; мультикультуралізм.

В статье проанализированы основные факторы, определяющие этнопсихологические характеристики менеджеров образовательных организаций в условиях организационного развития. Установлены этнопсихологические типы менеджеров образовательных организаций и рассмотрена их связь с уровнем организационного развития образовательных организаций.

Ключевые слова: этнопсихологические характеристики; этнопсихологические типы; организационное развитие; толерантность; мультикультурализм.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Останніми десятиріччями набувають сили процеси глобалізації та інтеграції в європейський культурний простір, які знаходять своє відображення у діяльності вітчизняних освітніх організацій. Виникає необхідність упровадження інноваційних технологій в освітній сфері, систематизованого та планомірного розвитку освітніх організацій. У світлі концепції впровадження полікультурної освіти в Україні постає проблема врахування етнопсихологічних характеристик персоналу у процесі організаційного розвитку освітніх організацій.

У зарубіжній психології розроблено концепцію організаційного розвитку, створено моделі та висвітлено методи організаційного розвитку організацій різного типу (Р. Блейк [17], Дж. Мутон [17], Д. Геберт [2], Дж. Стюарт [11]). Різноманітні аспекти організаційного розвитку детально розглядали російські та вітчизняні вчені (Л.М. Карамушка [5; 6], Н.М. Лебедева [9], О.В. Креденцер [7], О.А. Філь [13], та ін.).

Одним зі значущих етнокультурних чинників організаційного розвитку, на думку багатьох учених [15; 16], є індивідуалізм-колективізм. Російські вчені Л.Б. Шнейдер та ін. пропонують у крос-культурних дослідженнях враховувати такі характеристики респондентів, як афіліація, конформізм, конкурентність, емпатія, асертивність, відкритість, етносамооцінка тощо [14]. Вітчизняні дослідники (М.Й. Боришевський [1], Л.І. Даниленко [3], Л.М. Карамушка [4]), у свою чергу, наголошують на необхідності дослідження та розвитку етнічної толерантності персоналу освітніх організацій.

Разом із тим, етнопсихологічні типи персоналу освітніх організацій не виступали раніше предметом спеціального дослідження. Отже, актуальність цієї проблеми та її недостатня розробленість зумовлює вибір теми нашого дослідження: аналіз етнопсихологічних типів менеджерів в умовах організаційного розвитку освітніх організацій.

Мета дослідження: визначення етнопсихологічних типів менеджерів освітніх організацій та їх зв'язку з рівнем організаційного розвитку освітніх організацій.

Для реалізації поставленої мети слід виконати такі завдання:

1. Проаналізувати фактори, що визначають етнопсихологічні характеристики менеджерів освітніх організацій в умовах організаційного розвитку.

2. Встановити етнопсихологічні типи менеджерів освітніх організацій в умовах організаційного розвитку за допомогою кластерного аналізу.

МЕТОДИКА ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

У ході дослідження опитано 78 менеджерів середньої освіти різного рівня та 12 представників управлінського кадрового резерву. Серед опитаних жінки склали 85,4%, чоловіки – 14,6%.

Для аналізу рівнів організаційного розвитку та вираженості етнопсихологічних характеристик респондентів застосовували такі методики: опитувальник «Як розвивається Ваша організація?» (модифікація Л.М. Карамушки) [6], «Етнопсихологічний опитувальник» (авторська модифікація методики Л.Б. Шнейдера і С.В. Вальцева) [14], опитувальник «Типи етнічної ідентичності» (тест Г.У. Солдатової) [10], опитувальник «Пошук етнонаціональної ідентичності» (авторська модифікація методики Л. Хагендорна). Статистичну обробку даних проводили за допомогою пакета статистичних програм SPSS (версія 13.0).

Дослідження здійснено в рамках виконання науково-дослідної теми лабораторії організаційної психології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України «Психологічні основи забезпечення організаційного розвитку» на 2008–2012 рр. (реєстраційний номер 0108U000292) під науковим керівництвом доктора психологічних наук, професора Л.М. Карамушки.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

1. Аналіз факторів, що визначають етнопсихологічні характеристики менеджерів освітніх організацій в умовах організаційного розвитку

З метою проведення факторного аналізу відібрано етнопсихологічні характеристики менеджерів, котрі, як показано у попередніх дослідженнях, виявилися тісно пов'язаними з рівнем організаційного розвитку освітніх організацій [12].

На підставі проведення факторного аналізу виявлено 4 фактори, що охоплюють 54,5% загальної дисперсії (див. *табл. 1*).

**Основні фактори, що визначають етнопсихологічні характеристики менеджерів
освітніх організацій в умовах організаційного розвитку**

Фактори	Інтолерантність	Патріотизм	Мульти- культуралізм	Групова належність та динаміка
Етноегоїзм	0,854			
Етнонігілізм	0,810			
Етноізоляціонізм	0,821			
Етнофанатизм	0,619			
Негативне сприйняття етнічного різноманіття	0,593			
Позитивна етнічна ідентичність	-0,457			
Толерантність	-0,425			
Колективізм	-0,403			
Гордість бути прийнятим українцями за свого		0,812		
Важливість бути прийнятими українцями за свого		0,764		
Прив'язаність до України		0,690		
Гордість за Україну		0,618		
Право представників усіх національностей відкривати свої школи			0,830	
Право представників усіх національностей створювати свої політичні організації			0,761	
Необхідність знання культури інших народів			0,728	
Допомога представникам усіх національностей зберігати свою культуру			0,670	
Афіліація				0,812
Організаційний розвиток				0,575
Відкритість				0,528

Перший фактор «Інтолерантність» виявився найбільш вагомим, оскільки охоплює 21,6% загальної дисперсії. Будучи двополюсним, він включає на одному з полюсів наступні факторні змінні: етноегоїзм (+0,854), етнонігілізм (+0,810), етноізоляціонізм (+0,821), етнофанатизм (+0,619), негативне сприйняття етнічного різноманіття (+0,593). На іншому полюсі знаходяться такі факторні змінні: позитивна етнічна ідентичність (-0,457), толерантність (-0,425), колективізм (-0,403).

Таким чином, чим більш вираженими є тенденції з боку респондентів відчувати перевагу свого народу над іншими народами, тим менш вираженими стають позитивна етнічна ідентичність, толерантність, колективізм опитаних. Отримані дані свідчать про прямий зв'язок між позитивною етнічною ідентичністю та етнічною толерантністю особистості, підтверджуючи численні літературні відомості з цього питання [8; 10].

Другий фактор «Патріотизм» є менш значущим, охоплюючи 14,5% загальної дисперсії. Він поєднує етноафіліативні установки респондентів щодо гордості (+0,812) та важливості (+0,764) бути прийнятим українцями за свого, а також патріотичні установки щодо прив'язаності до України (+0,690) та гордості за Україну (+0,618).

Третій фактор «Мультикультуралізм» (охоплює 11,4% загальної дисперсії) включає такі факторні змінні: «Право представників усіх національностей відкривати свої школи» (+0,830), «Право представників усіх національностей створювати свої політичні організації» (+0,761), «Необхідність знання культури інших народів» (+0,728), «Допомога представникам усіх національностей зберігати свою культуру» (+0,670). Цей фактор поєднує мультикультуральні установки опитаних.

Нарешті, четвертий фактор «Групова належність та динаміка» (охоплює 7,0% загальної дисперсії) поєднує такі факторні змінні, як «Афіліація» (+0,812), «Відкритість» (+0,528) та «Організаційний розвиток» (+0,575). Отже, високий рівень організаційного розвитку асоційований з прагненням належати до групи та відкритістю до інших людей.

2. Встановлення етнопсихологічних типів менеджерів освітніх організацій за допомогою кластерного аналізу

На підставі кластерного аналізу виявлено п'ять етнопсихологічних типів менеджерів освітніх організацій (див. *табл. 2*): «Етноафіліативний», «Мультикультуральний», «Динамічний», «Патріотичний», «Інтолерантний».

Тип «Етноафіліативний» поєднує освітян, для яких провідними факторами є «Групова належність та динаміка» та «Патріотизм». Цей тип виявився найчисельнішим, він охоплює 37,8% опитаних.

Тип «Мультикультуральний» включає в себе освітян, для яких провідним фактором виступає «Мультикультуралізм». Цей тип охоплює 17,8% опитаних.

Тип «Динамічний», який включає лише 1,1% респондентів, поєднує освітян, для яких провідним фактором є «Групова належність та динаміка».

Тип «Патріотичний» включає в себе респондентів, для яких провідним фактором виступає «Патріотизм». Цей тип охоплює 24,4% опитаних.

Таблиця 2

Етнопсихологічні типи менеджерів освітніх організацій

Фактори	Етноафіліативний	Мультикультурний	Динамічний	Патріотичний	Інтолерантний
Інтолерантність	-,35831	-,47043	-1,46155	-,31445	1,65229
Патріотизм	,26200	-1,05518	-2,96626	,64717	-,19393
Мультикультуралізм	,01634	,68534	-3,00043	-,53197	,18722
Групова належність та динаміка	,80465	-,48505	1,50507	-,97827	,02468

Нарешті, тип «Інтолерантний» поєднує освітян, для яких провідним виявився фактор «Інтолерантність» і охоплює близько п'ятої частини (18,9%) респондентів.

Таким чином, організаційний розвиток найтісніше пов'язаний з афіліацією та відкритістю менеджерів і входить до складу фактора «Групова належність та динаміка». Саме цей фактор є провідним для етнопсихологічного типу «Динамічний», який найменш представлений серед респондентів. Крім того, вищезгаданий фактор разом з фактором «Патріотизм» формує тип «Етноафіліативний», представники якого характеризуються прагненням належати до групи, позитивними установками щодо організаційного розвитку, відкритістю, а також вираженими патріотичними установками.

На підставі отриманих результатів можна підсумувати, що організаційному розвитку освітніх організацій сприятиме розвиток таких етнопсихологічних характеристик, як афіліація та відкритість, а також етнічна толерантність та позитивна етнічна ідентичність менеджерів.

ВИСНОВКИ

1. На підставі проведення факторного аналізу виявлено чотири фактори, що визначають етнопсихологічні характеристики менеджерів освітніх організацій в умовах організаційного розвитку: «Інтолерантність», «Патріотизм», «Мультикультуралізм», «Групова належність та динаміка».

232

2. Найбільш вагомим серед освітян виявився фактор «Інтолерантність», який поєднує етнопсихологічні характеристики та установки респондентів, пов'язані з відчуттям переваги власного народу над іншими.

3. За допомогою кластерного аналізу встановлено такі етнопсихологічні типи менеджерів освітніх організацій: «Етноафіліативний», «Мультикультуральний», «Динамічний», «Патріотичний», «Інтолерантний».

4. Організаційний розвиток найтісніше пов'язаний з афіліацією та відкритістю менеджерів і входить до складу фактора «Групова належність та динаміка».

5. Фактор «Групова належність та динаміка» є провідним для етнопсихологічного типу «Динамічний», найменш представленого серед респондентів.

6. Організаційному розвитку освітніх організацій сприятиме розвиток таких етнопсихологічних характеристик, як афіліація, відкритість, а також етнічна толерантність та позитивна етнічна ідентичність менеджерів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боришевський М.Й. Національна самосвідомість у громадянському становленні особистості / М.Й. Боришевський. – К., 2000. – 63 с.
2. Геберт Д. Организационная психология. Человек и организация ; [пер. с нем.] / Д. Геберт фон Розенштиль. – Л. – Харьков : Гуманитарный центр / О.А. Шипилова, 2006. – 624 с.
3. Даниленко Л. Інноваційний освітній менеджмент : навч. посіб. / Л. Даниленко. – К. : Главник, 2006. – 144 с.
4. Карамушка Л.М. Психологія управління закладами середньої освіти. – К. : Ніка-Центр, 2000. – 332 с.
5. Карамушка Л.М. Організаційний розвиток освітніх організацій: актуальні психологічні проблеми дослідження / Л.М. Карамушка // Актуальні проблеми психології. Том 1 : зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / за ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки. – К. : Наук. світ, 2008. – Ч. 21–22. – С. 3–7.
6. Карамушка Л.М. Дизайн дослідження та діагностичний інструментарій для вивчення психологічних особливостей організаційного розвитку / Л.М. Карамушка // Актуальні проблеми психології. Том 1 : зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / за ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки. – К. : Наук. світ, 2009. – Ч. 24. – С. 196–208.
7. Креденцер О.В. Теоретичний аналіз основних підходів до проблеми організаційного розвитку / О.В. Креденцер // Актуальні проблеми психології [С.Д. Максименко (гол. ред.) та ін.]. – К. : Вид-во А.С.К., 2009. – Т. 1 : Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія. Ч. 23 / за ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки, 2009. – С. 16–21.
8. Лебедева Н.М. Социально-психологические факторы этнической толерантности и стратегии межгруппового взаимодействия в поликультурных регионах России / Н.М. Лебедева, А.Н. Татарко // Психологический журнал. – 2003. – Т. 24. – № 5. – С. 31–44.
9. Лебедева Н.М. Ценности и отношение к инновациям: межкультурные различия / Н.М. Лебедева // Психологический журнал. – 2009. – Т. 30. – № 6. – С. 81–92.
10. Солдатова Г.У. Психология межэтнической напряженности / Г.У. Солдатова. – М. : Смысл, 1998. – С. 189–193.
11. Стюарт Дж. Тренинг организационных изменений / Дж. Стюарт. – СПб. : Питер, 2001. – 256 с.

12. Терещенко К.В. Етнопсихологічні аспекти організаційного розвитку освітніх організацій / К.В. Терещенко // Актуальні проблеми психології. Том 1 : зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / за ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки. – К. : Наук. світ, 2008. – Ч. 25–26. – С. 33–42.
13. Філь О.А. Теоретичний аналіз конкурентоздатності організацій в умовах організаційного розвитку / О.А. Філь // Актуальні проблеми психології. Том 1 : зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / за ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки. – К. : Наук. світ, 2008. – Ч. 21–22. – С. 40–45.
14. Шнейдер Л.Б. Социально-психологические особенности национального менталитета : учеб. пособие / Л.Б. Шнейдер, С.В. Вальцев. – М. : Изд-во Московского социально-психологического ин-та ; Воронеж : Изд-во НПО «МОДЭК», 2009. – 208 с.
15. Kreitner, R. Organizational behaviour / R. Kreitner R., A. Kiniski. – Irvin McGraw-Hill. – New York, 2001. – 774 p.
16. Noe, R.A. et all. Human resource management: gaining a competitive advantage / R.A. Noe et all. – The McGraw-Hill Companies, Inc., 2000. – 637 p.
17. Інтернет-ресурс. – Режим доступу: http://bigc.ru/publications/other/org_culture/org_razv_new_pr_russia.php

ANALYSIS OF ETHNO-PSYCHOLOGICAL TYPES OF EDUCATIONAL ORGANIZATION MANAGERS IN CONDITIONS OF ORGANIZATIONAL DEVELOPMENT

K.V. Tereschenko

The article analyzes the main determinants of ethno-psychological characteristics of educational organization managers in conditions of organizational development. The author considers the ethno-psychological types of educational organization managers and their correlations with the levels of educational organizations' development.

Keywords: ethno-psychological characteristics; ethno-psychological types; organizational development; tolerance; multiculturalism.